

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА
СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

**II Міжнародна науково-
практична конференція**

**«ПИТАННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ
ІСТОРІЇ»**

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

10 ЛИСТОПАДА 2017 р.

**ДРОГОБИЧ
Видавництво ТзОВ «Трек-ЛТД»
2017**

УДК 94 (09)
ББК 63.3 (0)
М 58

*Рекомендовано до друку вченою радою
історичного факультету
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(протокол № 7 від 26 жовтня 2017 р.)*

М 58

II Міжнародна науково-практична конференція «Питання всесвітньої історії» / Матеріали конференції 10 листопада 2017 р., м. Дрогобич / За наук. ред. професора Олега Петречка, доцента Володимира Галика. – Дрогобич: Видавництво ТзОВ «Трек-ЛТД», 2017. – 200 с.

**Наукові редактори:
ОЛЕГ ПЕТРЕЧКО
ВОЛОДИМИР ГАЛИК**

**Технічне редагування, корекція та
художнє оформлення обкладинки:
ВОЛОДИМИР ГАЛИК**

МАТЕРІАЛИ ДРУКУЮТЬСЯ У РЕДАКЦІЇ АВТОРІВ

© Петречко О., Галик В., 2017.
© Видавництво ТзОВ «Трек-ЛТД», 2017.

ГОРЯНСЬКА РОТОНДА

На східній околиці Ужгорода у мікрорайоні Горяни знаходиться унікальна середньовічна церква. Складається вона з трьох приміщень: готичного нефу, секрестії та ротонди, що є найбільш ранньою частиною і зараз служить за апсиду.

Горянська ротонда відома своїми фресками, виявленими під час ремонтних робіт у 1879 році. У науковій літературі утвердилась думка, що фрески виконані після повернення Міклоша I Другета з Італії у 1354 році. Можливо він замовив розпис стін. Однак автори зауважують, що окремі фрагменти фресок виконані дещо раніше, а саме на початку XIV ст.

Привертає увагу і унікальність самої її архітектури. Вона зведена з цегли, а внутрішню композицію складає кільце з шести (збереглося п'ять) півкруглих ніш, що є архітектурною рідкістю. Таких храмів є одиниці, тому при дослідженні Горянської ротонди вона зазвичай вивчається паралельно з двома іншими шестиконховими ротондами регіону – в Карчі та Кішзомборі (Угорщина).

Зазначимо, що саме через присутність тут ротонди у науковій літературі прилегла навколо неї площа фігурує як ймовірне місце локалізації слов'янського городища – Унг, яке було захоплене угорськими племенами на рубежі IX – X ст., що знайшло відображення в давньоугорській хроніці *Gesta Hungarorum* автором якої є нотар угорського короля Бейли III (1172 – 1196).

До сьогодні вчені не одностайні у датуванні зведення цієї пам'ятки. Окремі дослідники відносять час будівництва до X ст., але більшості все ж таки визначають її появу в межах XII – XIII ст. Нажаль, у розпорядженні вчених немає безпосередніх писемних джерел стосовно цього. Найбільш рання згадка про церкву міститься у документах папської десятини за 1334 та 1335 рік. Горяни як населений пункт вперше згадується за 1310 рік. Отже, можемо припускати, що саме археологічні матеріали виступають основою для вирішення питання часу зведення ротонди.

Перші археологічні роботи біля Горянської ротонди проводилися у 1926 році вчителем ужгородської гімназії М. Анталом. Зокрема ним було вивчено залишки мурів палацу, які знаходяться у 80 метрах на північний-схід від ротонди.

Значні археологічні дослідження проводились Закарпатською археологічною експедицією Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у 1988 – 1991 роках. Зокрема, досліджувались і руїни вище згаданого палацу. За результатами цих розкопок з'явилось повідомлення, що в урочищі Ротонда було розташоване городище, закладене в епоху гальштату (VIII – VII ст. до н.е.), а відновлення життєдіяльності відноситься до першої половини I тис. н.е. і Середньовіччя (VI – VII та IX – XIII ст.). Ці матеріали підтвердили раніше висунуті припущення про раннє заселення Горян слов'янським населенням.

Відсутність у публікаціях конкретних матеріалів, а відповідно, необхідність їх отримання задля уточнення хронології та стратиграфії пам'ятки, спонукало археологічну експедицію Ужгородського

національного університету розпочати подальші розкопки навколо Горянської ротонди. З цією метою, упродовж семи років (2007 – 2009, 2012 – 2014 та 2016 рр.), у різних частинах урочища були досліджені ділянки загальною площею біля 700 м² і суттєва її частина безпосередньо біля самої церкви.

Отримані, в результаті цих робіт матеріали, дозволяють чіткіше виділити етапи заселення цієї місцевості. Перш за все, було підтверджено існування тут багат шарової пам'ятки декількох культурно-хронологічних горизонтів – неоліту, гальштату, пізньоримської доби, Середньовіччя та раннього нового часу. Разом з цим було встановлено відсутність шарів IX – X ст. н.е., що вказує на неможливість пов'язати територію навколо ротонди із замком Унг, згадуваним Анонімом.

Зібраний за роки досліджень території навколо Горянської ротонди археологічною експедицією Ужгородського національного університету Середньовічний та ранньомодерний матеріал складається з вагомої колекції знахідок (фрагменти посуду, кахлів, деталі одягу, прикраси, побутові предмети та монети). Він є важливим для визначення часу будівництва ротонди та встановлення характеру діяльності людей навколо неї у наступні періоди.

Проведений аналіз цього матеріалу вказує, що будівництво Горянської ротонди може датуватись не раніше самого кінця XIII ст. або навіть першими роками XIV ст. Відомо, що в цей час Ужанщина була у володінні роду Аби (1279 – 1317 рр.).

Результати археологічних робіт показали, що з початком функціонування храму біля його стін

закладається кладовище. Поховання тут проводились щонайменше до кінця XVII ст.

У подальшому роль церкви зростає. Як результат у середині XV ст. до ротонди було добудовано прямокутний готичний неф. Так ротонда стала вівтарною частиною храму. Одночасно навколо церкви зведено кам'яні стіни та невелика прямокутна споруда, фундамент якої було виявлено зі східного боку храму.

Сміливо можемо припустити, що ці архітектурні зміни пов'язані з діяльністю шляхетського роду Другетів, адже вони володіли Ужанщиною і поряд з ротондою стояв їхній укріплений палац.

Наприкінці XVII ст. стіни, які оточували церкву, були розібрані. Слід зазначити і те, що за оцінкою майна, складеного у 1691 році у зв'язку зі смертю останнього Другета, палац, що теж оточувався стінами, вже був зруйнований.

Приблизно в цей же час до церкви прибудована секрестія. Вона є найпізнішою частиною пам'ятки. У 1912 році, під час реставраційних робіт, її східна стіна була знесена і зведена нова, ближче до нефу. Саме в результаті цих робіт церква набула сучасного вигляду. Сьогодні вона є діючим греко-католицьким храмом, освяченим в честь св. Анни.